

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหมือน - ความต่างของเรือนพักอาศัย ในช่วงสัมปทานป่าไม้ในเมืองลำปางและเมืองแพร่¹

received 5 DEC 2019 revised 22 FEB 2020 accepted 7 MAY 2020

ณัฐชาติ โกสินทรานนท์

นักศึกษาระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ภาควิชาสถาปัตยกรรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ (อาจารย์ที่ปรึกษา)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์

ประจำสาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ภาควิชาสถาปัตยกรรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาการก่อรูปของสถาปัตยกรรมและศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหมือน - ความต่างของเรือนพักอาศัยในช่วงสัมปทานป่าไม้ (พ.ศ. 2398 - 2503) เป็นงานวิจัยภาคสนาม โดยมีชุมชนในตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง และชุมชนในตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นพื้นที่ศึกษา กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยการกำหนดคุณลักษณะขึ้นเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการคัดเลือกเรือนกรณีศึกษา ประกอบด้วย เรือนกรณีศึกษาในเมืองลำปาง จำนวน 21 หลัง และเรือนกรณีศึกษาในเมืองแพร่ 21 หลัง รวมทั้งหมด 42 หลัง

ผลการวิจัยค้นพบว่า สามารถจำแนกเรือนกรณีศึกษาออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ 1 เรือนแบบจารีตในที่นี้ หมายถึง เรือนที่สืบทอดรูปทรงและการจัดวางพื้นที่ใช้สอยมาจากเรือนแบบดั้งเดิมที่พบเห็นในอดีต ส่วนประเภทที่ 2 เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก ในที่นี้ หมายถึง เรือนที่มีรูปทรงทางสถาปัตยกรรมจากภายนอกสัมพันธ์กับเรือนแบบตะวันตก และมีการจัดวางพื้นที่ใช้สอยที่หลากหลายกว่าเรือนแบบดั้งเดิม สามารถจำแนกออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกของชาวตะวันตก รูปแบบที่ 2 เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกฝั่งพื้นเรือนแบบประยุกต์ ประกอบด้วย เรือนของกลุ่มเจ้านายท้องถิ่น และเรือนของกลุ่มคหบดีและข้าราชการ ส่วนรูปแบบที่ 3 เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกฝั่งพื้นเรือนแบบจารีต

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในหัวข้อสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกที่สัมพันธ์กับการสัมปทานป่าไม้ในเมืองลำปางและเมืองแพร่หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์ - สังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2560 รุ่นที่ 13 ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว.

ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหมือน - ความต่างของเรือน โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหมือนของเรือนกรณีศึกษา ได้แก่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น ทักษะเกี่ยวกับการใช้ไม้ การวางตัวมวลอาคารสัมพันธ์กับแกนเมือง การปฏิรูปการปกครองของรัฐบาลสยาม และการใช้วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างสมัยใหม่ ส่วนลักษณะการดำเนินกิจการป่าไม้ของกลุ่มเจ้านายท้องถิ่นภายหลังการเข้ามาของรัฐบาลสยาม รวมทั้งการเข้ามาของคนต่างถิ่นและชาวต่างชาติเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความต่างของเรือนกรณีศึกษาระหว่างพื้นที่ทั้งสอง

คำสำคัญ: สถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตก, การสัมปทานป่าไม้, บ้านพักอาศัยไม้

Factors affecting the similarity - difference of houses In the forest concession period in Lampang and Phrae

Nuttachat Kosintranont

Master of education student,
Department of Arts Program in
Vernacular Architecture,
Faculty of Architecture, Silpakorn University

Kreangkrai Kirdsiri, Ph.D. (advisor)

Assistant Professor,
Department of Arts Program in Vernacular,
Architecture Program,
Faculty of Architecture, Silpakorn University

Abstract

This article aims to study the architectural formats of Thai residential houses built during the forest concession period (1855 - 1960), and the factors of their similarity and difference. The research is based on field studies, using the communities within Wiang Nuea subdistrict, Mueang district, Lampang, and Nai Wiang subdistrict, Mueang district, Phrae as the study area. The houses are selected with purposed sampling method, using specific characters as the criteria, which results in 21 houses Lampang, and 21 houses in Phrae. The total is 42 houses.

The result shows that Thai residential houses could be divided into 2 groups namely: traditional architecture, which is the house with an inherited functional planning format from the past, and modern/applied architecture, which is the house with exterior features that are related to or reflect Western influence and has greater variety of planning formats than the traditional architecture group. The group can be categorized into 3 subgroups namely:

1) House owned by foreigners, has apparent Western influence, 2) House owned by local royals/ government officials, has Western influence with an applied planning format and 3) House with Western influence but still remains traditional planning format.

The factors leading to houses' similarity are geological characteristics, local culture, local beliefs and attitudes to wood utilization, relationship between house orientation and city axis, Siamese government reformation, and usage of modern construction material and techniques. In contrast, the factors that lead to the houses' difference are Siamese government's forest concession operation after reformation, and entry of both foreigners and people outside the communities.

Keywords: Western influence house, Forest concession, Wooden House

บทนำ

“สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่อยู่อาศัย” เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มีพลวัตแปรเปลี่ยนตลอดเวลาโดยมีความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมในชีวิตประจำวันของผู้คนทั้งทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ตลอดจนการเมือง เมื่อกาลเวลาหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปทำให้รูปแบบของเรือนที่ก่อสร้างในช่วงเวลาต่าง ๆ กลายเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ซึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาบริบทที่แวดล้อมที่ส่งผลต่อการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเหล่านั้นได้

สำหรับการศึกษานี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเรือนพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยที่ก่อสร้างในภาคเหนือของไทยในช่วงระยะเวลาเปลี่ยนผ่านก่อนการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบ “เรือนที่แสดงออกคุณลักษณะของเรือนแบบจารีต” กับ “เรือนที่แสดงออกถึงอิทธิพลแบบตะวันตก” โดยมีพื้นที่กรณีศึกษา คือ เขตอำเภอเมืองลำปาง และเขตอำเภอเมืองแพร่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ศูนย์กลางการสัมปทานไม้ที่สำคัญของภาคเหนือ จึงเปิดโอกาสให้มีการพบปะสังสรรค์กับผู้คนต่างวัฒนธรรมที่เข้ามาพร้อมกับการสัมปทานป่าไม้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีสมมติฐานว่าในช่วงสมัยของการสัมปทานป่าไม้นี้เป็นช่วงเวลาสำคัญที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับ “ความคิด” และ “รูปแบบทางสถาปัตยกรรม และการใช้สอย” จากเรือนแบบจารีตสู่เรือนแบบใหม่ภายใต้บริบทการสัมปทานป่าไม้

ผลการศึกษานำไปสู่การสร้างความรู้และการเติมเต็มช่องว่างของการศึกษาสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกและสัมพันธ์กับการสัมปทานป่าไม้ในภาคเหนือของประเทศไทย แม้ว่าการศึกษาที่ผ่านมาเน้นมีการศึกษาที่อาศัยหลักการออกแบบสถาปัตยกรรมโดยตรงอย่างกว้างขวาง ยกตัวอย่างเช่น สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ และวิวัฒน์ เตมียพันธ์ อย่างไรก็ตาม การศึกษาส่วนใหญ่ใช้ลักษณะทางกายภาพของเรือนเป็นเกณฑ์ในการจำแนกรูปแบบ จึงถูกจัดอยู่ในกลุ่มเรือนแบบตะวันตก กลุ่มสถาปัตยกรรมล้านนาแบบประยุกต์ หรือกลุ่มเรือนที่มีลักษณะผสมผสาน ส่วนการพิจารณาลักษณะทางกายภาพร่วมกับการจัดวางพื้นที่ใช้สอยของเรือน พบว่า ยังมีจำนวนน้อย รวมทั้งยังไม่ปรากฏการอธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหมือน - ความต่างของเรือนรูปแบบต่าง ๆ อย่างชัดเจน ทำให้ไม่สามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเรือนพักอาศัยในช่วงสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่ศึกษาได้อย่างลึกซึ้ง

จากการศึกษา ผู้วิจัยจำแนกเรือนกรณีศึกษาเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1 “เรือนแบบจารีต” หมายถึง เรือนที่ยังสืบทอดรูปทรงและการจัดวางพื้นที่ใช้สอยมาจากเรือนแบบดั้งเดิมที่พบเห็นในอดีต และ 2 “เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก” หมายถึง เรือนที่มีรูปทรงทางสถาปัตยกรรมจากภายนอกแสดงความสัมพันธ์กับลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก และมีการจัดวางพื้นที่ใช้สอยที่หลากหลายกว่าเรือนแบบดั้งเดิม ทั้งนี้ จำแนกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ 2.1 “เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกของชาวตะวันตก” 2.2 “เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกฝั่งพื้นเรือนแบบประยุกต์” อันประกอบด้วยเรือนของกลุ่มเจ้านายท้องถิ่น เรือนของกลุ่มคหบดี และเรือนของข้าราชการ และ “เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกฝั่งพื้นเรือนแบบจารีต” เพื่อตอบคำถามงานวิจัยที่ว่า เรือนพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยที่ปลูกสร้างในช่วงเวลาการสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่ศึกษานั้น มีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร นำมาสู่การจำแนกเรือนที่แตกต่างจากการศึกษาที่ผ่านมา

วัตถุประสงค์ของบทความ

1. เพื่อศึกษาการก่อรูปของเรือนพักอาศัยในช่วงสัมปทานป่าไม้ในเมืองลำปางและเมืองแพร่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหมือน – ความต่างของเรือนพักอาศัยในช่วงสัมปทานป่าไม้ในเมืองลำปางและเมืองแพร่

ขอบเขตของบทความ

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ศึกษาในตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง และตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากมีการเรือนพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยที่ก่อสร้างในช่วงเวลาของการสัมปทานป่าไม้มีจำนวนมากเพียงพอต่อการศึกษา

2. ขอบเขตด้านประชากร

ในการกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยการกำหนดคุณลักษณะขึ้น เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการคัดเลือกเรือนกรณีศึกษา ประกอบด้วย เรือนกรณีศึกษาในเมืองลำปาง จำนวน 21 หลัง และเรือนกรณีศึกษาในเมืองแพร่ 21 หลัง รวมทั้งหมด 42 หลัง

วิธีการวิจัยของบทความ

บทความนี้เป็นงานวิจัยที่ใช้เครื่องมือทางประวัติศาสตร์ (Historical research) ที่ผสมกับการงานวิจัยภาคสนาม (Fieldwork research) เพื่อทำความเข้าใจลักษณะทางสถาปัตยกรรมและการใช้สอยภายในอาคาร เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยนั้น มุ่งศึกษาเรือนที่เกี่ยวข้องกับการสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่ศึกษา คือ เมืองลำปาง และเมืองแพร่ ในมิติของผู้อยู่อาศัยและช่างผู้ก่อสร้าง จึงนำมาสู่การคัดสรรเรือนกรณีศึกษาในพื้นที่ทั้งสองแห่ง ประกอบด้วย เรือนกรณีศึกษาในเมืองลำปาง จำนวน 21 หลัง และเรือนกรณีศึกษาในเมืองแพร่ 21 หลัง รวมทั้งหมด 42 หลัง โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูล

- 1.1 ข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่อยู่อาศัย รวมทั้งเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาตลอดจนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.2 ข้อมูลปฐมภูมิด้วยการสำรวจภาคสนาม ผู้วิจัยลงสำรวจพื้นที่ศึกษา ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2561 เพื่อเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสำรวจรังวัดเรือนกรณีศึกษา

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในบทความนี้อาศัยหลักการออกแบบสถาปัตยกรรมเป็นพื้นฐาน โดยนำแบบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นการแสดงข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามในมิติกายภาพ จากนั้นใช้การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) ระหว่างเรือนกรณีศึกษาในพื้นที่เดียวกันและเรือนกรณีศึกษาระหว่างพื้นที่ทั้งสอง เพื่อนำมาสู่การสรุปความเหมือน – ความต่างของเรือนกรณีศึกษา

ประวัติศาสตร์โดยสังเขปของพื้นที่ศึกษา

บทความนี้มุ่งศึกษาผลผลิตทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ช่วงสัมปทานป่าไม้ ในพื้นที่นี้ จึงขอกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของพื้นที่ศึกษาโดยสังเขปและสัมพันธ์กับช่วงเวลาการศึกษาเท่านั้น โดยสามารถจำแนกช่วงเวลาออกเป็น 5 ช่วง ดังนี้

1. ภายหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง (พ.ศ. 2398 - 2426)

ช่วงเวลานี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มแรกของการเข้ามาของกลุ่มชาวตะวันตกในล้านนา ซึ่งผ่านการค้าไม้และการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ กล่าวคือ ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงระหว่างสยามกับอังกฤษ ความต้องการไม้สักสำหรับต่อเรือของชาวอังกฤษที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้กลุ่มบริษัทค้าไม้ชาวตะวันตกเริ่มเดินทางเข้ามาซื้อไม้สักจากกลุ่มพ่อค้าไม้ท้องถิ่นในล้านนา (Chaturawong 2004, 14 – 41)

ในช่วงเวลานี้ แม้ว่าล้านนาอยู่ในฐานะเมืองประเทศราชของสยาม แต่นโยบายทางการเมืองของสยามที่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของเมืองประเทศราชนั้น ทำให้กลุ่มเจ้านายท้องถิ่นยังเป็นเจ้าของพื้นที่ป่าและเป็นผู้อนุญาตสัมปทานป่าไม้ ทำให้การค้าไม้ระหว่างล้านนากับชาวอังกฤษเป็นไปอย่างอิสระ (Sunthornswat 1978, 154 - 225)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในช่วงเวลานี้กลุ่มชาวตะวันตกบางส่วนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ศึกษา แต่ไม่ปรากฏการปลูกสร้างเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก โดยรูปแบบของเรือนที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษาเป็นเรือนแบบจารีต

2. ภายหลังสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 2 หรือ “หนังสือสัญญาในระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษว่าด้วยเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองลำพูน” (พ.ศ. 2426 - 2443)

ผลกระทบจากการอนุญาตสัมปทานป่าไม้ของกลุ่มเจ้านายท้องถิ่นที่มีลักษณะทับซ้อน ทำให้เกิดปัญหาระหว่างกลุ่มเจ้านายท้องถิ่นกับกลุ่มบริษัทค้าไม้ชาวตะวันตกนำมาสู่การแก้ปัญหาของรัฐบาลสยาม ซึ่งมีการทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ (ฉบับที่ 1 และ 2) ทำให้กลุ่มเจ้านายท้องถิ่นถูกลดบทบาทจากการเป็นเจ้าของพื้นที่ป่า และเป็นผู้อนุญาตสัมปทานป่าไม้ (Khrouthongkhieo and Chularatana 2014, 63 - 77)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงเวลานี้มีกลุ่มชาวตะวันตกและคนในบังคับ ได้แก่ ชาวจีน ชาวไทใหญ่ ชาวกะเหรี่ยง และชาวพม่าเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ศึกษาจำนวนมาก จึงปรากฏการปลูกสร้างเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกขึ้นในพื้นที่ศึกษา มีลักษณะผังพื้นเรือนแบบประยุกต์ ซึ่งเป็นเรือนของกลุ่มเจ้านายท้องถิ่น ความน่าสนใจ คือ กลุ่มคนเหล่านี้ได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาปรับใช้ในส่วนต่าง ๆ ของการสัมปทานไม้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ตลอดจนการใช้เครื่องมือสมัยใหม่ในการปลูกสร้างเรือน ทำให้ไม้ซึ่งเป็นวัสดุหลักในการปลูกสร้างนั้นมีลักษณะแตกต่างจากเดิม กล่าวคือ มีการใช้ไม้ที่มีขนาดมาตรฐานตามระบบอุตสาหกรรมแทนการใช้ไม้ซุงที่ผ่านการตากหรือชุบด้วยเครื่องมืออย่างง่าย

3. ภายหลังเหตุการณ์จลาจลในมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2443 - 2455)

ผลกระทบจากการเปลี่ยนการปกครองจากรัฐแบบประเทศราชเป็นการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลของรัฐบาลสยาม ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบ ได้แก่ กลุ่มเจ้านายท้องถิ่นซึ่งถูกลดบทบาทจากอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ และกลุ่มพ่อค้าชาวไทใหญ่ซึ่งถูกลดบทบาททางเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำมาสู่เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ (Khrouthongkhieo and Chularatana 2014, 63 - 77)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงเวลานี้ปรากฏการปลูกสร้างเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกผังพื้นเรือนแบบประยุกต์โดยเป็นของกลุ่มคนหบดีและข้าราชการต่างถิ่น ความน่าสนใจ คือ ภายหลังการปฏิรูปคณะสงฆ์ (พ.ศ. 2466) เพื่อให้มีแบบแผนเดียวกันและรวมศูนย์อำนาจขึ้นกับมหาเถรสมาคม (Khrouthongkhieo and Chularatana 2014, 63 - 77) ส่งผลให้คติความเชื่อบางประการถูกกลืนกลายไป เห็นได้จากองค์ประกอบทางความเชื่อภายในเรือนเปลี่ยนแปลงไปด้วย

4. ภายหลังการสร้างเส้นทางรถไฟสายเหนือมาถึงสถานีเด่นชัย (พ.ศ. 2455 - 2475)

เมื่อสยามสร้างเส้นทางรถไฟสายเหนือมาถึงเมืองสำคัญในมณฑลพายัพ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายประการ ได้แก่ การขนส่งสินค้าทางรถไฟเข้ามาแทนที่การขนส่งสินค้าทางเรือ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนต่างถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้าชาวจีน ซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ ทำให้เกิดเป็นย่านชุมชนการค้า (Ongsakul 2014, 526 - 531)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงเวลานี้ยังคงปรากฏการปลูกสร้างเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกขึ้นในพื้นที่ศึกษา โดยมีเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกผังพื้นเรือนแบบจารีตปรากฏขึ้นในพื้นที่ศึกษา ความน่าสนใจ คือ การปลูกสร้างเรือนมีความหนาแน่นมากกว่าช่วงที่ผ่านมา เนื่องจากความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง จึงเป็นแรงขับเคลื่อนให้การอพยพโยกย้ายกระทำได้ง่ายขึ้น เห็นได้จากจำนวนประชากรในมณฑลพายัพเพิ่มขึ้นในระยะเวลาสั้น ๆ (Ongsakul 2014, 526 - 531) นอกจากนี้ ภายหลังการก่อตั้งบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (พ.ศ. 2456) เพื่อทดแทนการนำวัสดุซีเมนต์จากต่างประเทศ (Poonthachak 1987, 85 - 128)

ทำให้วัสดุที่ใช้ก่อสร้างเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เห็นได้จากการนำวัสดุสมัยใหม่ ได้แก่ กระเบื้องซีเมนต์ เสาคอนกรีตเสริมเหล็ก มาใช้ร่วมกับวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น ได้แก่ กระเบื้องซีเมนต์ เสาคอนกรีตเสริมเหล็ก มาใช้ร่วมกับวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น

5. ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2475 - 2503)

ช่วงเวลานี้ถือว่าเป็นจุดสิ้นสุดการสัมปทานป่าไม้ของชาวตะวันตก เนื่องจากรัฐบาลมอบอำนาจให้รัฐวิสาหกิจ รับสัมปทานป่าไม้เพียงผู้เดียว (Ongsakul 2015, 36 - 50) เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงเวลานี้เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกฝั่งพื้นเรือนแบบจารีต ซึ่งเป็นของกลุ่มชาวบ้านที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสัมปทานป่าไม้นั้น มีความหนาแน่นมากกว่าช่วงที่ผ่านมา เนื่องจากการดำเนินงานที่ไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาล โดยเฉพาะการขาดแคลน กำลังคนที่ควบคุมดูแล จึงเกิดการลักลอบตัดชักลากไม้ ทำให้ชาวบ้านสามารถนำไม้ออกมาขายและใช้ปลูกสร้าง เรือนเป็นจำนวนมาก (Ongsakul 2015, 36 - 50)

	2400	2425	2450	2475	2500
	ช่วงสัมปทานป่าไม้ของชาวตะวันตก				
	ช่วงที่ 1 พ.ศ.2398-2426	ช่วงที่ 2 พ.ศ.2426-2443	ช่วงที่ 3 พ.ศ.2443-2455	ช่วงที่ 4 พ.ศ.2455-2475	ช่วงที่ 5 พ.ศ.2475-2503
เรือนแบบจารีต	○	○	○		
เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก ของชาวตะวันตก		△ △△ △	△ △	△	△
เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก ฝั่งพื้นเรือนแบบประยุกต์ ของกลุ่มเจ้านาย		□□	□	□□	
เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก ฝั่งพื้นเรือนแบบประยุกต์ ของคหบดีและข้าราชการ			▽	▽▽	▽▽
เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก ฝั่งพื้นเรือนแบบจารีต				◇◇◇◇◇ ◇◇◇◇◇	◇◇◇◇◇

ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์โดยสังเขปของพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับการก่อรูปของเรือนพักอาศัย ในช่วงสัมปทานป่าไม้ในเมืองลำปางและเมืองแพร่ (© Nuttachat Kosintranont 24/11/2019)

ผลการศึกษา

จากการศึกษารูปแบบของเรือนพักอาศัยในช่วงสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่ศึกษา จำนวน 42 หลัง โดยใช้เกณฑ์ในการจำแนกเรือนแต่ละรูปแบบผ่านสาระในการศึกษา ดังนี้ (1) ประวัติความเป็นมาของเรือน (2) ความสัมพันธ์ของการวางเรือนในชุมชน (3) รูปทรง (4) การจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน (5) ส่วนประกอบของเรือน (6) โครงสร้างของเรือน และ (7) คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรือน สามารถจำแนกเรือนออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ (1) เรือนแบบจาริต และ (2) เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เรือนพักอาศัยในช่วงสัมปทานป่าไม้ในเมืองลำปางและเมืองแพร่

สามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

1.1 เรือนแบบจาริต

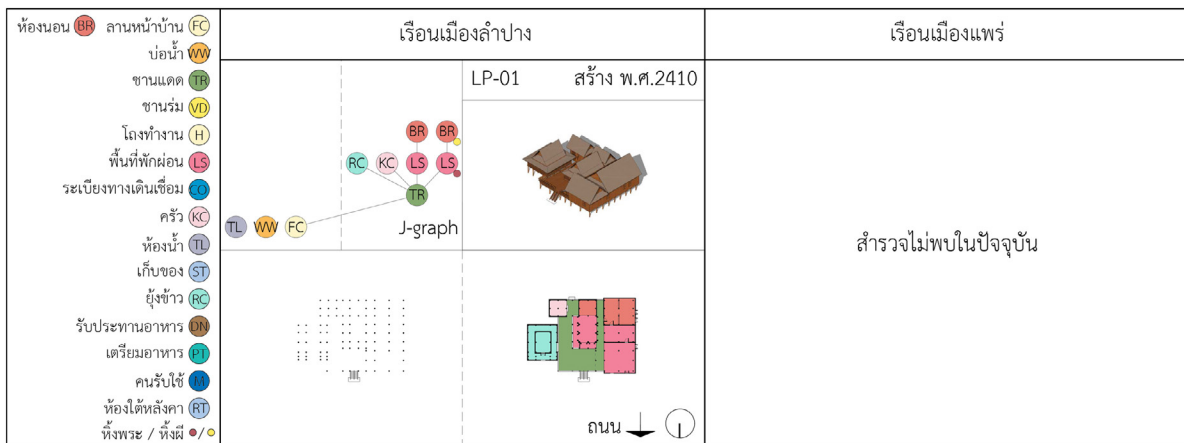
ในที่นี้ หมายถึง เรือนที่สืบทอดรูปทรงและการจัดวางพื้นที่ใช้สอยมาจากเรือนแบบดั้งเดิมที่พบเห็นในอดีต ซึ่งพบในเมืองลำปาง จำนวน 4 หลัง เป็นของกลุ่มเจ้านายท้องถิ่น และคหบดีชาวพม่าที่ทำกิจการป่าไม้ ส่วนในเมืองแพร่ไม่พบเรือนรูปแบบนี้เหลืออยู่ ธีรจุร กล่อมแล้ว (Klomlaew 2009, 61 - 67) อธิบายเรือนรูปแบบนี้ของเมืองแพร่ว่ามืองค์ประกอบเช่นเดียวกับเรือนแบบจาริตที่ลำปาง ที่ต่างกันคือ เรือนเมืองแพร่จะมีซุ้มบันไดทางเข้าบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ เรือนส่วนใหญ่สร้างในช่วง พ.ศ. 2398 – 2455 การวางเรือนจะวางขวางตะวัน โดยการหันหน้าเรือนไปทางเหนือ - ใต้ และวางชื่อตามแนวตะวันออก - ตะวันตก ตามคติความเชื่อเรื่องทิศมงคลของชาวล้านนา ซึ่งสัมพันธ์กับการวางผังเมืองที่วางด้านสกัดหรือด้านกว้างไว้ทางทิศเหนือและใต้ รูปทรงเป็นเรือนยกสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 2.00 เมตร ใช้หลังคาทรงจั่วมุงด้วยกระเบื้องดินขอ มีความลาดชันประมาณ 40 องศา ส่วนการจัดวางพื้นที่ใช้สอย สามารถจำแนกพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่

1. **ชานแดด** (ไม่มีหลังคาคลุม) ทำหน้าที่เชื่อมพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ภายในเรือนเข้าด้วยกัน บริเวณด้านข้างเป็นที่ตั้งของ “ฮ้านน้ำ” สำหรับวางหมอนน้ำตมพร้อมทั้งกระบวย ส่วนใหญ่ยกสูงจากระดับพื้นชานประมาณ 0.80 – 1.00 เมตร

2. **เต็น** เป็นพื้นที่กึ่งเปิดโล่ง ยกกระดืบสูงกว่าชานประมาณ 0.10 – 0.20 เมตร ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ ผังด้านทิศตะวันออกไว้ตั้งหิ้งพระสำหรับบูชา

3. **เรือนนอน** เป็นพื้นที่ปิดล้อม ถือว่าเป็นพื้นที่ส่วนตัวของสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น ภายในมีการแบ่งพื้นที่ใช้สอย โดยใช้ “ไม้แป้นตอง” ออกเป็นพื้นที่นอนและพื้นที่เก็บของ ห้องนอนเจ้าของเรือนจะอยู่ทางทิศตะวันออกของตัวเรือนและหันหัวนอนไปทางทิศตะวันออก เพราะถือเป็นทิศมงคล และเสาเอกจะตั้งอยู่ภายในห้องนอนบริเวณหัวนอนเจ้าของเรือน

4. **เรือนครัว (เรือนไฟ)** ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก มักวางขนานกับเรือนนอน บริเวณเหนือแม่เตาไฟมีการนำไม้เนื้อแข็งยึดติดกับซื่อและแปหัวเสาของเรือน ใช้เป็นพื้นที่เก็บของ เรียกว่า “ควั่น”

ภาพที่ 2 แสดงเรือนแบบจารีตที่พบในเมืองลำปาง (source: Kosintranont 2019, 49)

1.2 เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก

ในที่นี้ หมายถึง เรือนที่มีรูปทรงทางสถาปัตยกรรมจากภายนอก สัมพันธ์กับเรือนแบบตะวันตก และมีการจัดวางพื้นที่ใช้สอยที่หลากหลายกว่าเรือนแบบดั้งเดิม สามารถจำแนกออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1.2.1 เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกของชาวตะวันตก

เป็นเรือนที่ชาวตะวันตกนำเรือนแบบบังกะโลที่พัฒนารูปแบบมาจากเรือนของชาวพื้นเมืองในแคว้นเบงกอลของอินเดียในศตวรรษที่ 17 มาปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวตะวันตกและเหมาะสมกับสภาพอากาศในเขตร้อน โดยชาวตะวันตกจะนำเรือนแบบบังกะโลมาปลูกสร้างในอาณานิคมของตนเอง โดยมีการปรับรายละเอียดบางประการเพื่อให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ก่อสร้างในแต่ละท้องถิ่น (Chungsirarak 2010, 34 - 35) พบในเมืองลำปาง จำนวน 4 หลัง และเมืองแพร่ จำนวน 4 หลัง เรือนรูปแบบนี้เป็นของกลุ่มชาวตะวันตกและคนในบังคับ ซึ่งเข้ามาทำกิจการป่าไม้ ส่วนใหญ่สร้างในช่วง พ.ศ. 2428 – 2455 สามารถอธิบายลักษณะร่วมของรูปทรงและการจัดวางการใช้สอยภายในเรือนที่พบในพื้นที่ศึกษา ดังนี้ การวางเรือนให้ความสำคัญกับเส้นทางสัญจรทั้งทางแม่น้ำและถนน มากกว่าความสัมพันธ์กับแกนเมืองเดิม เป็นเรือนชั้นเดียวยกใต้ถุน และเรือน 2 ชั้น สร้างติดพื้น ใช้หลังคาทรงปั้นหยารูปหรือหลังคาทรงจั่ว คลุมพื้นที่อยู่อาศัยทั้งหมด บางหลังสร้างด้วยโครงสร้างหลังคาแบบโครงถัก (Trussed Roof) ทำให้หลังคามีช่วงพาดกว้างทำให้สามารถขึ้นไปใช้งานห้องใต้หลังคาได้ มุงด้วยไม้แป้นเกล็ดหรือกระเบื้องซีเมนต์ มีความลาดชันประมาณ 30 - 40 องศา หากเป็นเรือนของบริษัททำไม้จะทำหลังคามุงกลางบริเวณด้านหน้า ส่วนเรือนของกลุ่มมิชชันนารีไม่ทำหลังคามุงกลางด้านหน้า ส่วนการจัดวางพื้นที่ใช้สอย สามารถจำแนกพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่

ภาพที่ 3 แสดงเรื่อนรูแบบอิทธิพลตะวันตกของชาวตะวันตกที่พบในพื้นที่ศึกษา
(source: Kosintranont 2019, 50)

1.2.2 เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกฝั่งพื้นเรือนแบบประยุกต์ สามารถจำแนกออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1.2.2.1 เรือนของกลุ่มเจ้านายท้องถิ่น

เป็นเรือนที่เกิดขึ้นเนื่องจากกลุ่มเจ้านายท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับเจ้านายทางสยามมากขึ้น จึงเริ่มปลูกสร้างเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก เป็นการผสมผสานระหว่างเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกของชาวตะวันตกกับเรือนแบบจารีต พบในเมืองแพร่ จำนวน 5 หลัง ส่วนเมืองลำปางในอดีตเคยมีเรือนรูปแบบนี้ แต่ปัจจุบันได้มีการรื้อถอนออกไปแล้ว เรือนรูปแบบนี้เป็นของกลุ่มเจ้านายท้องถิ่น เมืองลำปางไม่พบเรือนรูปแบบนี้เหลืออยู่มีหลักฐานเป็นภาพถ่ายและองค์ประกอบบางส่วนที่ถูกเก็บไว้ของคุ้มหลวงลำปาง แสดงให้เห็นว่าเป็นสถาปัตยกรรมแบบประยุกต์เป็นอาคารแบบตึก 2 ชั้น แยกอาคาร 2 หลัง เรือนประธานและเรือนครัวเชื่อมถึงกัน ด้านพื้นที่ขานคงรูปแบบพื้นที่ใช้สอยแบบเรือนจารีตผสมผสานกับเรือนแบบอิทธิพลตะวันตก มีลวดลายประดับแบบขนมปังขิง เรือนส่วนใหญ่สร้างในช่วง พ.ศ. 2428 – 2474 การหันหน้าเรือนสัมพันธ์กับทิศเหนือ - ใต้ ตามคติความเชื่อเรื่องทิศมงคลของชาวล้านนา เป็นเรือน 2 ชั้น มีการใช้หลังคาที่หลากหลาย ได้แก่ หลังคาทรงปั้นหยาจั่วเพื่อคลุมพื้นที่อยู่อาศัยทั้งหมด หลังคาทรงจั่วเพื่อคลุมมุขกลาง ซึ่งหลังคาทั้งสองรูปแบบมุงด้วยแป้นเกล็ดไม้หรือกระเบื้องซีเมนต์ว่าว มีความลาดชันประมาณ 40 - 45 องศา และใช้หลังคาทรงจั่วเพื่อคลุมส่วนบริการ โดยมุงด้วยกระเบื้องดินขอหรือแป้นเกล็ดไม้ มีความลาดชันประมาณ 30 - 35 องศา บางหลังใช้หลังคาโค้งที่มุงด้วยแป้นเกล็ดไม้ เพื่อทำหลังคาซุ้มหน้าต่าง

การจัดวางพื้นที่ใช้สอย สามารถจำแนกพื้นที่ออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

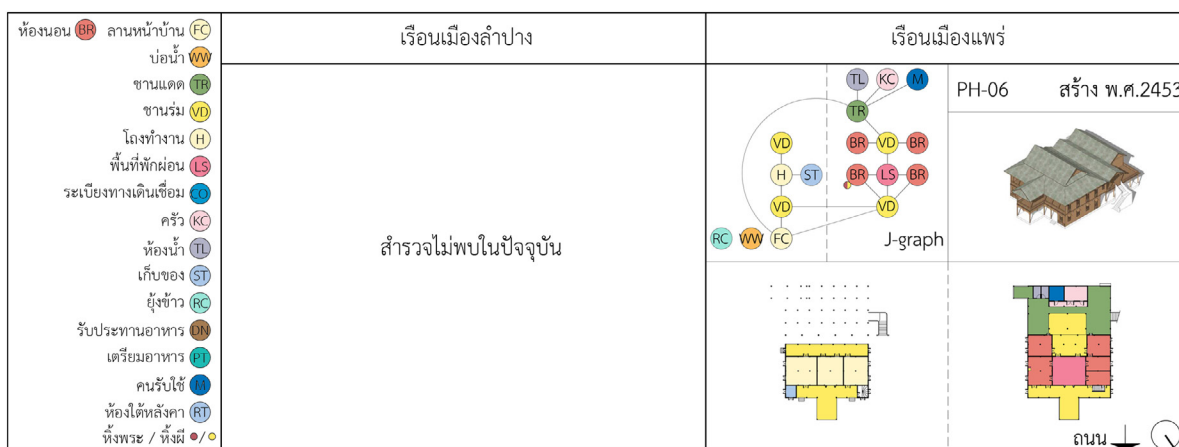
1. **ชั้นล่าง** ใช้ผนังอิฐก่อและผนังไม้ มักใช้เป็นพื้นที่ส่วนสำนักงานและใช้เป็นที่พักของคนงานทำไม้

2. **ส่วนพักอาศัย** ใช้โครงสร้างไม้ ประกอบด้วย บริเวณมุขกลาง มีห้องโถงเฉลียงตั้งอยู่ด้านหน้ากว้างประมาณ 2.40 เมตร ใช้สำหรับพักผ่อนและต้อนรับแขก มีบันไดทางขึ้นซึ่งทอดจากด้านนอกเรือนมาสู่บริเวณนี้ ซึ่งบันไดจะยังนิยมทำอยู่ภายนอกเรือนแสดงให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องการถือหัวยังคงอยู่ ถัดมาเป็นห้องโถงอเนกประสงค์ ซึ่งมีระดับฝ้าเพดานประมาณ 3.60 – 6.00 เมตร ขนาบข้างด้วยห้องนอนซ้าย - ขวาแบบสมมาตร มีความเชื่อเรื่องการหันหัวนอนไปทางทิศตะวันออก ทำให้ห้องนอนของเจ้าของเรือนมักอยู่ทางทิศตะวันออกของตัวเรือน เสาเอกจะอยู่บริเวณเหนือหัวนอนของเจ้าของเรือน และตั้งหิ้งผีครู หิ้งพระสำหรับบูชาทางผนังด้านทิศตะวันออก

3. **เต็น** มีระดับเดียวกับส่วนพักอาศัย ใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์

4. **ขาน** ลดระดับต่ำกว่าเต็นประมาณ 0.10 – 0.20 เมตร บริเวณด้านข้างเป็นที่ตั้งของบันไดทางขึ้นและอาบน้ำ เป็นพื้นที่กว้างเชื่อมระหว่างส่วนพักอาศัยและส่วนบริการ และมีบันไดสำหรับเชื่อมไปยังลานดินหลังบ้านเสมอ

5. **ส่วนบริการ** ประกอบด้วย ห้องครัว ห้องเตรียมอาหาร ห้องน้ำ และห้องพักของคนรับใช้

ภาพที่ 4 แสดงเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกผังพื้นเรือนแบบประยุกต์ของกลุ่มเจ้านายท้องถิ่นที่พบในพื้นที่ศึกษา
(source: Kosintranont 2019, 51)

1.2.2.2 เรือนของกลุ่มคหบดีและข้าราชการ

ภายหลังปฏิรูปการปกครองเกิดความเปลี่ยนแปลงในมณฑลพายัพในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการเมือง ด้านการศึกษา และด้านศาสนา ส่งผลให้เกิดการอพยพคนจากภาคกลางขึ้นมาทางภาคเหนือ กลุ่มพ่อค้า ข้าราชการ รวมถึงการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางที่มีอาชีพรับราชการ เป็นเรือนที่มีลักษณะผสมผสาน นำพื้นที่ใช้แบบเรือนชาวตะวันตกมาประยุกต์กับเรือนแบบจารีต รวมถึงเทคโนโลยีการก่อสร้างและวัสดุสมัยใหม่ส่งผลให้ผังพื้นเรือนรูปแบบนี้มีความอิสระกว่าเรือนแบบจารีต พบในเมืองลำปาง จำนวน 2 หลัง และเมืองแพร่ จำนวน 5 หลังเป็นเรือนของกลุ่มคหบดีและข้าราชการจากถิ่นที่อื่น รวมถึงชาวบ้านที่ได้รับการศึกษาจากในกรุงเทพฯ หรือต่างประเทศ ส่วนใหญ่สร้างในช่วง พ.ศ. 2443 – 2503 โดยเรือนกรณีศึกษาที่พบในพื้นที่ศึกษามีลักษณะร่วมกล่าวคือ การวางเรือนรูปแบบนี้ให้ความสำคัญกับการหันหน้าเรือนออกสู่เส้นทางสัญจรทั้งทางบกและทางน้ำเป็นหลัก มีทั้งเรือนยกใต้ถุน และเรือน 2 ชั้น ใช้หลังคาที่มีรูปทรงหลากหลายเพื่อคลุมพื้นที่อยู่อาศัยทั้งหมด ได้แก่ หลังคาทรงปั้นหยา หลังคาทรงจั่ว หลังคาทรงปั้นหยาจั่ว มีความลาดชัน 25 - 30 องศา มุงด้วยกระเบื้องดินขอ แป้นเกล็ดไม้ และกระเบื้องซีเมนต์ว่าว ส่วนการจัดวางพื้นที่ใช้สอย สามารถจำแนกพื้นที่ออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

1. **ชั้นล่าง** มีทั้งใต้ถุนโล่งและการต่อเติมใต้ถุนโดยใช้ผนังอิฐก่อรับน้ำหนักและโครงสร้างไม้ ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ บางหลังใช้เป็นพื้นที่สำนักงาน

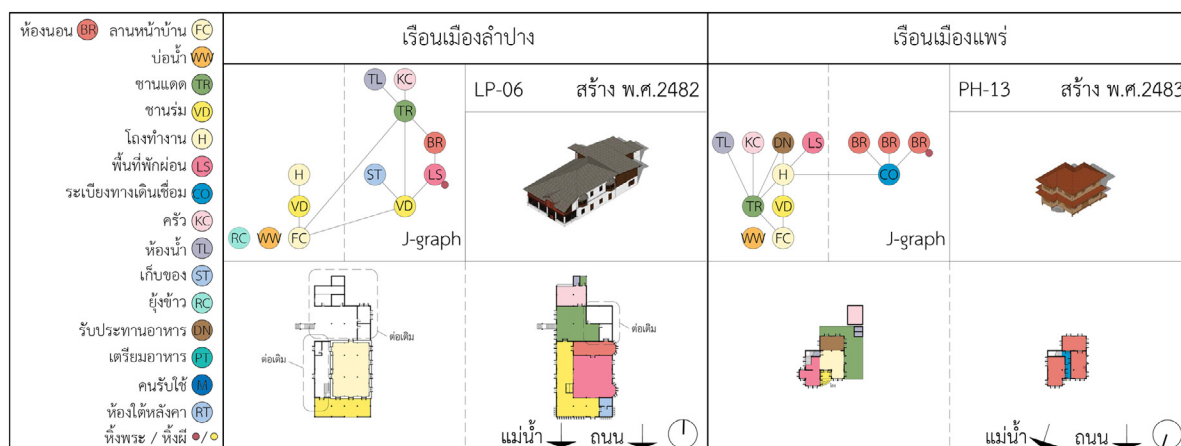
2. **ส่วนพักอาศัย** ใช้โครงสร้างไม้ มีระดับฝ้าเพดานประมาณ 2.00 – 3.50 เมตร การจัดวางพื้นที่ใช้สอย มี 2 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 เรือนที่มีการแยกเรือนส่วนพักอาศัยออกจากเรือนครัว และเชื่อมพื้นที่ทั้งสองด้วยชาน และรูปแบบที่ 2 เรือนที่มีการนำพื้นที่ใช้สอยแบบอิทธิพลตะวันตกมาปรับใช้ได้แก่ เณียง ห้องนั่งเล่น ห้องทำงาน ห้องรับประทานอาหาร และห้องใต้หลังคา

3. เติ้น มีระดับเดียวกับส่วนพักอาศัย ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ นั่งเล่น รวมถึงเลี้ยงพระ

4. ชาน ลดระดับต่ำกว่าเต็นประมาณ 0.10 – 0.20 เมตร พื้นที่เชื่อมส่วนพักอาศัยกับเรือนครัว ไม่มีหลังคาคลุม ปัจจุบันมักต่อเติมหลังคาคลุมพื้นที่ชานเกือบทุกหลัง บริเวณด้านข้างมีบันไดทางขึ้นและมีฮ้านน้ำ

5. ส่วนบริการ มักนิยมสร้างแยกออกมาจากเรือนพักอาศัย มีทั้งเรือนครัวแบบยกใต้ถุนและเรือนครัวที่สร้างติดพื้นดิน

เรือนรูปแบบนี้มีการวางผังบูชา เช่นเดียวกับเรือนแบบจาริต แต่มีการวางชิดไปทางผนังด้านตะวันตก เพื่อให้พระพุทธรูปหันออกทางทิศตะวันออก ซึ่งไม่สอดคล้องกับความเชื่อแบบเรือนจาริตที่ให้ความสำคัญกับผนังด้านทิศตะวันออก

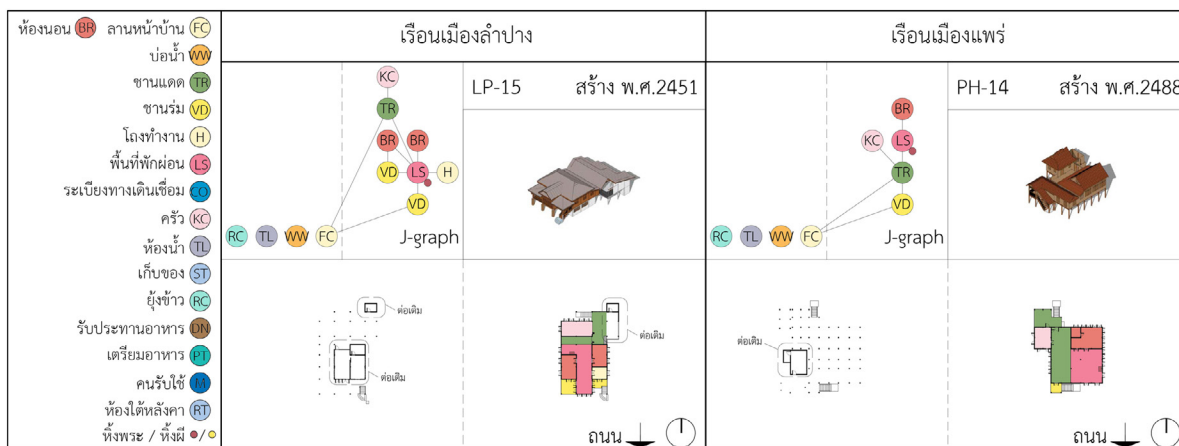
ภาพที่ 5 แสดงเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกฝั่งพื้นเรือนแบบประยุกต์ของกลุ่มคหบดีและข้าราชการที่พบในพื้นที่ศึกษา
(source: Kosintranont 2019, 52)

1.2.3 เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกฝั่งพื้นเรือนแบบจาริต

ภายหลังการเข้ามาทำกิจการป่าไม้ของชาติดะวันตก ทำให้เกิดกลุ่มคหบดีและชาวบ้านที่ทำกิจการป่าไม้ คนกลุ่มนี้สามารถเข้าถึงวัตถุดิบ เครื่องมือ และช่างก่อสร้าง ทำให้เกิดเรือนแบบจาริตที่นำองค์ประกอบบางประการในเรือนของชาวตะวันตกมาประยุกต์ใช้ ลักษณะผังพื้นที่ใช้สอยเป็นแบบเรือนจาริตแต่ปรากฏมีพื้นที่เฉลียง ห้องโถงมุขแบบหลายเหลี่ยม การใช้หลังคาผืนใหญ่ผืนเดียวคลุมส่วนพักอาศัยทั้งหมด เป็นต้น พบในเมืองลำปาง จำนวน 11 หลัง และเมืองแพร่ จำนวน 7 หลัง เป็นเรือนของกลุ่มคหบดีและชาวบ้านที่ทำกิจการป่าไม้ รวมถึงชาวบ้านที่ไม่ได้ทำกิจการป่าไม้โดยตรง แต่ใช้ช่างที่มีโอกาสสร้างเรือนของกลุ่มบริษัททำไม้ของชาวตะวันตก และกลุ่มเจ้านายท้องถิ่น เรือนส่วนใหญ่สร้างในช่วง พ.ศ. 2443 – 2503 สามารถอธิบายลักษณะร่วมของรูปทรง และการจัดวางการใช้สอยภายในเรือนที่พบในพื้นที่ศึกษา กล่าวคือ ทิศทางการวางเรือนยังคงความเชื่อแบบเรือนจาริตให้ความสำคัญกับทิศแกนเหนือ - ใต้ มีทั้งเรือนยกใต้ถุนและเรือน 2 ชั้น ใช้หลังคาที่มีรูปทรงหลากหลาย เพื่อคลุมพื้นที่อยู่อาศัยทั้งหมด ได้แก่ หลังคาทรงหลายเหลี่ยม หลังคาทรงจั่วแบบปาดมุม ส่วนหลังคามุขกลาง และหลังคาเรือนครัว ใช้หลังคาทรงจั่ว หลังคาส่วนใหญ่มีความลาดชัน 25 - 30 องศา มุงด้วยกระเบื้องดินขอ แป้นเกล็ดไม้ และกระเบื้องซีเมนต์ว่าว ส่วนการจัดวางพื้นที่ใช้สอย สามารถจำแนกพื้นที่ออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

1. **ชั้นล่าง** มีทั้งใต้ถุนโถงและการต่อเติมใต้ถุนโดยใช้ผนังอิฐก่อและโครงสร้างไม้ ใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์
2. **ส่วนพักอาศัย** ใช้โครงสร้างไม้ มีระดับฝ้าเพดานประมาณ 3.00 – 3.60 เมตร ประกอบด้วยโถงมุข เฉลียง ห้องโถงอเนกประสงค์ และห้องนอน ยังปรากฏความเชื่อเรื่องการหันหัวนอนไปทางทิศตะวันออก เช่นเดียวกับเรือนแบบจาริต เสาเอกจะอยู่บริเวณเหนือหัวนอนของเจ้าของเรือนตั้งหิ้งผีครู
3. **เต็น** มีระดับเดียวกับส่วนพักอาศัย ใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ใช้สำหรับรับรองแขก ทำบุญเลี้ยงพระ ผั่งด้านทิศตะวันออกไว้ตั้งหิ้งพระสำหรับบูชาเช่นเดียวกับเรือนแบบจาริต
4. **ชาน** ลดระดับต่ำกว่าเต็นประมาณ 0.10 – 0.20 เมตร ทำหน้าที่เชื่อมส่วนพักอาศัยกับเรือนครัว มีบันได 2 ชุด บริเวณด้านหน้าและด้านหลัง บันไดด้านหลังจะมีอ่างน้ำสำหรับไว้เก็บน้ำดื่ม
5. **ส่วนบริการ** มักสร้างแยกจากส่วนเรือนพักอาศัยและมักวางไว้ทางทิศตะวันตกของตัวเรือน ประกอบด้วยเรือนครัว ห้องเก็บของ และห้องน้ำ ซึ่งตั้งอยู่ด้านหลัง

ทั้งนี้ เรือนกรณีศึกษาที่พบในเมืองแพร่ นั้น เนื่องจากการต่อเติมและปรับปรุงเรือนหลายประการ ได้แก่ การต่อเติมหลังคาบริเวณชานแดดเพื่อกันแดดกันฝน การเปลี่ยนพื้นไม้เป็นพื้นคอนกรีต เนื่องจากพื้นเดิมมีสภาพเสื่อมโทรม และการทำหลังคามุขยื่น เพื่อคลุมบันไดและอ่างน้ำ (เรือน PH – 14, 17, 19 และ 20) ถือว่าเป็นลักษณะเฉพาะ ทำให้มีความแตกต่างจากเรือนกรณีศึกษาที่พบในเมืองลำปาง

ภาพที่ 6 แสดงเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกฝั่งพื้นเรือนแบบจาริตที่พบในพื้นที่ศึกษา

(source: Kosintranont 2019, 53)

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหมือน - ความต่างของเรือนพักอาศัยในช่วงสัมปทานป่าไม้ในเมืองลำปางและเมืองแพร่

2.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหมือนของเรือนกรณีศึกษา สามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ พื้นที่ศึกษาดังอยู่ในเขตภูมิภาคเดียวกัน มีลักษณะเป็นแอ่งระหว่างหุบเขา โดยเมืองลำปางจัดอยู่ในกลุ่มเมืองลำนานาตะวันตกที่ตั้งอยู่บนแอ่งแม่น้ำวัง ส่วนเมืองแพร่จัดอยู่ในกลุ่มเมืองลำนานาตะวันออกที่ตั้งอยู่บนแอ่งแม่น้ำยม (Ongsakul 2014, 27 - 34) เรือนรูปแบบต่าง ๆ ในพื้นที่ศึกษามีการยกสูงจากระดับพื้นดิน เพื่อความปลอดภัยจากน้ำท่วม การระบายอากาศ และป้องกันสัตว์ร้าย การใช้หลังคาและยื่นชายคายาวคลุมตัวเรือนเพื่อกันแดดกันฝน การระบายความร้อนและลดความชื้นของเรือน โดยการทำช่องเปิดภายในเรือน และการปรับพื้นที่บริเวณรอบตัวเรือนให้โล่งเตียน เพื่อให้ลมสามารถพัดเอาความร้อนและความชื้นออกจากตัวเรือนให้มากที่สุด

2.1.2 วัฒนธรรมท้องถิ่น พื้นที่ศึกษามีรากฐานของระบบสังคมและวัฒนธรรมซึ่งสัมพันธ์กับจารีตลำนานา เนื่องจากชาวลำนานาผูกพันกับความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาอย่างยาวนานจนผสมผสานเข้ากับรูปแบบวิถีชีวิต ชุมชน จนถึงตัวสถาปัตยกรรม (Temiyabandha 2014, 126 – 150) แสดงออกตั้งแต่การวางผังบริเวณ ได้แก่ การหันด้านสกัดไปทางทิศเหนือหรือใต้ตามความเชื่อเรื่องทิศมงคล มาสู่การจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนตามความเชื่อเรื่องทิศมงคลและการถือหัว เช่น การวางตำแหน่งส่วนพักอาศัยตั้งอยู่ชั้นบน ตำแหน่งห้องนอนและการหันหัวนอนไปทางทิศตะวันออก การวางหิ้งพระทางด้านทิศตะวันออก การวางตำแหน่งครัวทางด้านทิศตะวันตก เป็นต้น

2.1.3 ทศนคติเกี่ยวกับการใช้ไม้ ผู้คนในพื้นที่ศึกษามีความเชื่อเรื่องไม้ที่คล้ายคลึงกัน โดยสืบทอดจารีตที่ว่า การปลูกสร้างเรือนไม้จริงนั้น ทำได้เฉพาะเรือนของเจ้าหรือท้าวพญาที่เป็นชนชั้นสูงเท่านั้น โดยชาวบ้านห้ามปลูกสร้างด้วยไม้จริงทั้งหลัง หากฝ่าฝืนทำย่อมตกในฐานละเมิด และต้องความอับมงคลแก่ตนโดยแท้ (Temiyabandha 2014, 126 – 150)

ดังนั้น การก่อรูปของเรือนที่ปลูกสร้างด้วยไม้จริงของกลุ่มคนที่ไม่ใช่กลุ่มเจ้านายท้องถิ่น จึงเกิดขึ้นในช่วงภายหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง ซึ่งไม้สักกลายเป็นสินค้าที่สามารถหาซื้อได้ทั่วไป ส่งผลให้ความเชื่อเรื่องไม้ถูกลบเลือนไป รวมทั้งในช่วงภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านซึ่งไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสัมปทานป่าไม้ สามารถเข้าถึงและใช้สอยทรัพยากรป่า จึงปรากฏการปลูกสร้างเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกฝั่งพื้นเรือนแบบจารีตจำนวนมากเช่นกัน

2.1.4 การวางตัวมวลอาคารสัมพันธ์กับแกนเมือง ทิศที่เป็นมงคลของชาวล้านนา คือ ทิศเหนือและทิศตะวันออก ดังนั้น การหันทิศของเรือนจึงห้าม “วางเรือนขวางตะวัน” หรืออีกนัยคือห้าม “วางแป้ววางเมือง” ซึ่งสัมพันธ์กับการวางผังเมืองที่วางด้านสกัดหรือด้านกว้างไว้ทางทิศเหนือและใต้ เรียกว่า “ซื่อเมือง” ส่วนด้านยาวของเมืองไว้ทางทิศตะวันออก - ตะวันตก เรียกว่า “แปเมือง” การวางเรือนลักษณะนี้เป็นสิ่งที่ผู้คนสืบต่อกันมา เนื่องจากส่งผลให้เรือนสามารถรับแสงแดด สร้างภาวะน่าสบายในการอยู่อาศัย (Temiabandha 2014, 126 – 150) ในเวลาต่อมา การวางเรือนแสดงถึงการให้ความสำคัญกับทางสัญจรหลักมากขึ้น จึงพบการหันทิศเรือนตามทิศอื่น ๆ ที่ไม่สัมพันธ์กับแกนเมือง

2.1.5 การปฏิรูปการปกครองของรัฐบาลสยาม พื้นที่ศึกษาได้รับผลกระทบในลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ รัฐบาลสยามเข้ามามีบทบาททางการเมืองและเศรษฐกิจแทนกลุ่มเจ้านายท้องถิ่น รวมทั้งการออกกฎหมายและบังคับใช้กฎหมายของสยามในล้านนา (Khrouthongkhieo 2017, 117 – 163) เมื่อคติความเชื่อแบบจารีตถูกลดบทบาทลง ทำให้เกิดการแลกรับปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมใหม่ คือ การปลูกสร้างเรือนของคนกลุ่มอื่นในพื้นที่ โดยองค์ประกอบทางความเชื่อแบบจารีตหลงเหลือบางประการ

2.1.6 การใช้วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างสมัยใหม่ ในช่วงภายหลังรัฐบาลสยามสร้างเส้นทางรถไฟสายเหนือมาถึงเมืองสำคัญในมณฑลพายัพ เป็นที่น่าสังเกตว่า เรือนกรณีศึกษาที่พบในพื้นที่ศึกษา มีการใช้วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างสมัยใหม่ในลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การเปลี่ยนวัสดุผนังหลังคาจากกระเบื้องดินขอและไม้แป้นเกล็ดเป็นหลังคาสังกะสีหรือหลังคาแบบซีเมนต์รูปว่าว การใช้เสาคอนกรีตสำเร็จรูปมากขึ้น โดยใช้แทนเสาไม้ในบริเวณใต้ถุนเรือน การเปลี่ยนวัสดุกรุช่องลมเหนือบานหน้าต่างจากไม้ระแนงเปลี่ยนกระจก

2.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความต่างของเรือนกรณีศึกษา สามารถอธิบายได้ดังนี้

2.2.1 ลักษณะการดำเนินกิจการป่าไม้ของกลุ่มเจ้านายภายหลังการเข้ามาของรัฐบาลสยาม กล่าวคือ

กลุ่มเจ้านายเมืองลำปาง ซึ่งไม่ได้ทำไม้ด้วยตนเองและหาประโยชน์จากการให้สัมปทานป่าไม้แก่ชาวตะวันตก ภายหลังการเข้ามาของรัฐบาลสยาม จึงไม่สามารถเข้าถึงและใช้สอยทรัพยากรป่า ส่วนกลุ่มเจ้านายเมืองแพร่ ซึ่งทำไม้ด้วยตนเองและหาประโยชน์จากการเป็นผู้รับจ้างจากบริษัทค้าไม้ชาวตะวันตกโดยตรง ภายหลังการเข้ามาของรัฐบาลสยาม ยังคงสามารถเข้าถึงและใช้สอยทรัพยากรป่า

เมื่อต้นทุนทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน ส่งผลให้การก่อรูปของเรือนมีความแตกต่างกันไปด้วย เห็นได้จากกลุ่มเจ้านายเมืองลำปางไม่มีทุนในการบำรุงรักษาเรือนพักอาศัยหรือปลูกสร้างเรือนใหม่ ส่วนกลุ่มเจ้านายเมืองแพร่ยังมีทุนในการบำรุงรักษาเรือนพักอาศัยหรือปลูกสร้างเรือนใหม่

2.2.2 การเข้ามาของคนต่างถิ่นและชาวต่างชาติ เมืองลำปางซึ่งมีความใกล้ชิดกับเมืองเชียงใหม่ และเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ เนื่องจากสามารถใช้ทั้งแม่น้ำปิงและแม่น้ำวังเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในการติดต่อค้าขายระหว่างกรุงเทพฯ เมืองมาละแหม่ง และเมืองเชียงใหม่ ทำให้มีประชากรจากต่างถิ่นย้ายเข้ามาเป็นแรงงานจำนวนมาก ส่งผลให้เมืองลำปางมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วส่วนเมืองแพร่ แม้ว่าจะมีคนต่างถิ่นหลายเชื้อชาติเข้ามาตั้งถิ่นฐานเหมือนกัน ด้วยข้อจำกัดของทำเลที่ตั้ง จึงเป็นอุปสรรคต่อการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ประชากรจึงมีสภาพยากจนกว่าหัวเมืองประเทศราชอื่น ๆ

เมื่อต้นทุนทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน ส่งผลให้การก่อรูปของเรือนมีความแตกต่างกันไปด้วย เห็นได้จากความประณีตในการปลูกสร้างเรือน

	เรือนแบบจาวีต		เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก							
			เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกของชาวตะวันตก		เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกฝั่งพื้นเรือนแบบจาวีต				เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกฝั่งพื้นเรือนแบบจาวีต	
					กลุ่มเจ้านายท้องถิ่น		คหบดีและข้าราชการ			
	ลำปาง	แพร่	ลำปาง	แพร่	ลำปาง	แพร่	ลำปาง	แพร่	ลำปาง	แพร่
ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหมือนของเรือนกรณีศึกษา										
1. ลักษณะทางภูมิศาสตร์	✓		✓	✓		✓	X	X	✓	✓
2. วัฒนธรรมท้องถิ่น	✓		X	X		✓	X	X	✓	✓
3. ทัศนคติเกี่ยวกับการใช้ไม้	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
4. การวางผังมวลอาคารสัมพันธ์กับแกนเมือง	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
5. การปฏิรูปการปกครองของรัฐบาลสยาม	X		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
6. การใช้วัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้างสมัยใหม่	X		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
ปัจจัยที่ส่งผลต่อความต่างของเรือนกรณีศึกษา										
1. ลักษณะการดำเนินการป่าไม้ของกลุ่มเจ้านายภายหลังการเข้ามาของรัฐบาลสยาม	X		X	X		✓	✓	✓	✓	✓
2. การเข้ามาของคนต่างถิ่นและชาวต่างชาติ	X		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓

หมายเหตุ:

X ไม่ได้ผลกระทบ

✓ ได้ผลกระทบ

ภาพที่ 7 แสดงปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหมือน - ความต่างของเรือนพักอาศัยในช่วงสัมปทานป่าไม้
ในเมืองลำปางและเมืองแพร่ (© Nuttachat Kosintranont 24/11/2019)

สรุปผล

เรือนพักอาศัยในช่วงสัมปทานป่าไม้ในเมืองลำปางและเมืองแพร่ สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ 1 เรือนแบบจาริตซึ่งพบเฉพาะในเมืองลำปาง จำนวน 4 หลัง โดยสร้างก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (พ.ศ. 2398) หรืออีกนัยคือ “เรือนประเภทนี้ถูกสร้างขึ้นก่อนที่กลุ่มชาวตะวันตกเข้ามาตั้งถิ่นฐานในล้านนา”

ส่วนประเภทที่ 2 เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก โดยสร้างภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง หรืออีกนัย คือ “เรือนประเภทนี้ถูกสร้างขึ้นภายหลังการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในล้านนาของกลุ่มชาวตะวันตก” สามารถจำแนกออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

รูปแบบที่ 1 เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกของชาวตะวันตก พบในเมืองลำปาง จำนวน 4 หลัง และในเมืองแพร่ จำนวน 4 หลัง แสดงถึงการนำรูปทรงและการจัดวางพื้นที่ใช้สอยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบตะวันตกมาปรับใช้ในการปลูกสร้างเรือนพักอาศัยในดินแดนใหม่ เห็นได้จากการจัดวางพื้นที่ใช้สอยที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ประกอบด้วยชั้นล่าง ส่วนพักอาศัย และส่วนบริการ โดยชั้นล่างมีทั้งแบบใต้ถุนและแบบต่อเติมใต้ถุน ส่วนพักอาศัย ได้แก่ โถงมุข เฉลียง ห้องโถงเฉลียง ห้องโถงอเนกประสงค์ และห้องนอน ซึ่งมีระดับพื้นเท่ากันและใช้การกันผนังในการแบ่งพื้นที่ใช้สอย ในเรือนบางหลังมีห้องใต้หลังคา

รูปแบบที่ 2 เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกฝั่งพื้นเรือนแบบประยุกต์ ประกอบด้วยเรือนของกลุ่มเจ้านาย พบเฉพาะในเมืองแพร่ จำนวน 5 หลัง แสดงถึงการผสมผสานระหว่างเรือนแบบจาริตกับเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก กล่าวคือ ชั้นล่างมีทั้งแบบใต้ถุนและแบบต่อเติมใต้ถุน ส่วนพักอาศัย ได้แก่ โถงมุข เฉลียง ห้องโถงเฉลียง ห้องโถงอเนกประสงค์ และห้องนอน โดยมีระดับพื้นเท่ากันและใช้การกันผนังในการแบ่งพื้นที่ใช้สอย ซึ่งเป็นลักษณะร่วมกับเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก ถัดจากส่วนพักอาศัยเป็นเดินที่มีระดับพื้นเท่ากับส่วนพักอาศัย ถัดจากเดินเป็นชานที่มีระดับพื้นต่ำกว่าระดับพื้นส่วนพักอาศัยประมาณ 0.10 - 0.20 เมตร ทำหน้าที่แยกส่วนพักอาศัยออกจากส่วนบริการ ซึ่งเป็นลักษณะร่วมกับเรือนแบบจาริต

ส่วนเรือนของกลุ่มคหบดีและข้าราชการ พบในเมืองลำปาง จำนวน 2 หลัง และในเมืองแพร่ จำนวน 5 หลัง แสดงถึงการจัดวางพื้นที่ใช้สอยที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกในสัดส่วนที่มากกว่าเรือนแบบจาริต กล่าวคือ ชั้นล่างมีทั้งแบบใต้ถุนและแบบต่อเติมใต้ถุน ส่วนพักอาศัย ได้แก่ โถงมุข เฉลียง ห้องโถงเฉลียง ห้องโถงอเนกประสงค์ และห้องนอนที่มีระดับพื้นเท่ากันและใช้การกันผนังในการแบ่งพื้นที่ใช้สอย ในเรือนบางหลังมีห้องใต้หลังคา ส่วนบริการตั้งอยู่บริเวณด้านหลัง ซึ่งเป็นลักษณะร่วมกับเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก รวมทั้งมีเดินตั้งอยู่ถัดจากส่วนพักอาศัย และมีชานทำหน้าที่แยกส่วนพักอาศัยออกจากส่วนบริการซึ่งเป็นลักษณะร่วมกับเรือนแบบจาริต

รูปแบบที่ 3 เรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกผังพื้นเรือนแบบจารีต พบในเมืองลำปาง จำนวน 11 หลัง และในเมืองแพร่ จำนวน 7 หลัง แสดงถึงการจัดวางพื้นที่ใช้สอยร่วมกับเรือนแบบจารีตในสัดส่วนที่มากกว่าเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตก กล่าวคือ ประกอบด้วยชาน เดิน ห้องนอน และเรือนครัว ซึ่งใช้ระดับพื้นในการแบ่งพื้นที่ใช้สอย มีเต็นตั้งอยู่ถัดจากส่วนพักอาศัย และมีชานทำหน้าที่แยกส่วนพักอาศัยออกจากส่วนบริการ ซึ่งเป็นลักษณะร่วมกับเรือนแบบจารีต รวมทั้งมีการนำองค์ประกอบของเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกมาปรับใช้ ได้แก่ โถงมุข เฉลียง และห้องโถงเอนกประสงค์

ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหมือน – ความต่างของเรือน โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหมือนของเรือนกรณีศึกษา ได้แก่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น ทักษะคิดเกี่ยวกับการใช้ไม้ การวางตัวมวลอาคารสัมพันธ์กับแกนเมือง การปฏิรูปการปกครองของรัฐบาลสยาม และการใช้วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างสมัยใหม่ ส่วนลักษณะการดำเนินกิจการป่าไม้ของกลุ่มเจ้านายท้องถิ่นภายหลังการเข้ามาของรัฐบาลสยาม รวมทั้งการเข้ามาของคนต่างถิ่นและชาวต่างชาติเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความต่างของเรือนกรณีศึกษาระหว่างพื้นที่ทั้งสอง

References

- Chaturawong, C. “Mai Sak Læ Sathāpattayakam Khōng Phamā: Phāp Sathōn Kānmūrang Nai Samai Phračhao Min Dong Læ Phračhaothī Bō. [Burma’s Teak and Architecture of Buddhist Monasteries: Reflections on the Politics of King Mindon and King Thibaw].” *Journal / NAJUA: History of Architecture and Thai Architecture* 1, (January 2004): 14 – 41.
- Chungsiriarak, S. *Sathāpattayakam Bāp Tawantok Nai Sayām Samai Ratchakān Thī sī - Phō. Sō. Sōngphansīrōipātsip*. [Western architecture in Siam during the reign of Rama IV - 1937]. Bangkok: Faculty of Architecture, Silpakorn University, 2010.
- Khrouthongkhieo, N. *Pāet Phāen Yut Lānnā*. [The plan to rule Lanna]. Bangkok: Matichon, 2017.
- Khrouthongkhieo, N. and Chularatana, J. “Rat Sayām Kap Lānnā Phō.Sō. Sōngphansīrōisipčhet Sōngmūnsīphančhetrōihoksip’et. [The Siamese State and Lanna, 1874 - 1933].” Srinakharinwirot Research and Development. *Journal of Humanities and Social Sciences* 6, 11 (January/June 2014): 63 - 77.
- Klomlaew, T. “Næothāng Kān‘Anurak Rūan Mai Phūn Thin Nai Khēt Thētbanmūrang Phræ. [A Conservation Guideline for Vernacular Wooden House in Phrae Municipality Area].” Master’s thesis, Department of Architecture, Chiang Mai University, 2009.
- Kosintranont, N. “Rūpbāp Khōng Rūan Phak ‘Āsaithī Dai Rap ‘Itthiphon Tawantok Thī Samphan Kap Kān Sampathān Pāmai. [Patterns of Houses with Western Influence, Related to Forest Concessions in Lampang and Phrae].” Research Proceeding in The 10th Graduate integrity Conference, King Mongkut’s Institute of Technology Ladkrabang, April 26, 2019.
- Ongsakul, S. *Lum Māenam Wang: Prawattisāt Watthanatham*. [Wang Basin: Cultural History]. Chiang Mai: Faculty of Humanities, Chiang Mai University, 2015.
- _____. *Prawattisāt Lānnā*. [History of Lanna]. Bangkok: Amarin, 2014.

Poonthachak, P. “Kān Plānplāng Thāng Sētthakit Nai Monthon Phāyap Lang Kān Tatsēn Thāng Rotfai Sāi Nūa Phō.Sō. Sōngphansīrōihoksipsī - Sōngphansīrōipātsipsī. [Economic Changes in Monthon Pha-Yap after The Construction of the Northern Railway, 1921 - 1941].” Master’s thesis, Department of History, Silpakorn University, 1987.

Sunthornswat, C. “Kānsuksā Chōng Prawattisāt Kīeokap Kitčhakān Pāmai Phāk Nūa Khōng Thai Tangtā Phō.Sō. Sōngphansīrōisāmsipkāo Thung Phō.Sō. 2475. [A Historical Study of Forestry in Northern Thailand from 1896 to 1932].” Master’s thesis, Department of History, Chulalongkorn University, 1978.

Temiyabandha, V. *Khati Khwām Chīa Bāng Prakān Nai Ngān Sathāpattayakam Thai*. [Beliefs in Thai Architecture]. Bangkok: Triple Group, 2014.